

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091.26-057.87

DOI: 10.12958/2227-2747-2020-1(173)-59-66

Скібіна Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри технологій виробництва і професійної освіти,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна

lenaskibina10@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8742-4305>

Для цитування: Скібіна О. В. Сучасний підхід до результатів навчання студентів закладів вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2020. № 1 (173). С. 59 – 66.

References (стандарт APA): Skibina, O. V. (2020). Suchasnyi pidkhid do rezultativ navchannia studentiv zakladiv vyshchoi osvity [The modern approach to the results of education of students of universities]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 1 (173), 59 – 66 [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Основною метою сучасної професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня й профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, який вільно володіє своєю соціальною й професійною мобільністю та орієнтується в суміжних галузях, готовий до діяльності й професійного зростання, здатний до адаптації в мінливих зовнішніх умовах. А тому підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем для всієї світової спільноти, освітні результати в усьому світі все більше пов'язуються не тільки із сумою засвоєних знань і вмінь, а й з досвідом діяльності та застосування знань для вирішення нестандартних завдань і проблемних соціально-життєвих і професійних ситуацій. Останнім часом життя загалом і професійна діяльність зокрема характеризуються зростаючою складністю і ди-

намікою, тому люди повинні бути здатні функціонувати в складному і динамічному соціально-економічному середовищі, а тому компетентнісний підхід завойовує все більші позиції в освіті різних країн. У сучасному світі знання саме по собі перестає бути цінністю, а здатність до навчання починає цінуватися більше, ніж «навченість».

Презентованість використання поняття «компетентнісний підхід» у нормативно-правових і концептуальних документах, у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить, що цей підхід стає реалією сучасної освіти та активно

реалізується в навчально-виховному процесі, оскільки вирішення завдань сучасної школи потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності тих, хто навчається, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей.

У новій парадигмі компетентного навчання від закладів вищої освіти (ЗВО) потрібна зміна підходів до оцінювання результатів, вибудовування абсолютно нової для них системи оцінки якості освіти та накопичення даних про характеристики випускників, виражених у вигляді рівнів сформованості компетенцій.

Складне завдання контролю знань, умінь і навичок учнів ще більше ускладнюється в нових умовах необхідністю оцінювання характеристик, що проявляються тільки в діяльності при виконанні проєктів, вирішенні проблемних ситуацій, нестачі інформації і в умовах інших навчальних або реальних ситуацій, що вимагають інтеграції всього накопиченого знання й досвіду в поєднанні з поведінковими характеристиками та індивідуальними можливостями учня. Для цього потрібно не тільки розробити засіб і процедуру оцінювання, а й створити умови діяльності, забезпечити мотивацію цієї діяльності для прояву рівня розвитку компетенцій.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання в закладі вищої освіти привертає увагу багатьох учених. Зацікавленість науковців аспектами формування професійної компетентності зумовлена: переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважають не просто нагромадження майбутніми фахівцями знань, предметних умінь і навичок, але формування вміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання впродовж життя.

Теоретико-методологічні засади компетентного підходу представлено в працях таких науковців, як В. Байденко, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Ю. Татур, А. Хуторський та ін. Упровадженню цього підходу у професійну підготовку фахівців значну увагу приділили А. Алексюк, В. Бондар, Н. Дем'яненко, С. Козак, М. Лазарєв, О. Романовський, В. Сидоренко, Т. Сорочан. Окремі проблеми компетентного підходу в системі вищої освіти розглянуто в студіях І. Бабіна, П. Бачинського, Г. Гаврищак, І. Драча, Л. Коваль, М. Нагач, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, С. Сисоєвої, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін. У працях В. Хутмаєра, Дж. Равена, О. Жука, В. Лугового, І. Родигіної, Л. Хоружої репрезентовано особливості впровадження компетентного підходу в практику навчання.

Водночас зауважимо, що теоретичне обґрунтування компетентного підходу у вищій школі ще повністю не склалося. Фактично ми існуємо в ситуації історичної невизначеності, розвиток якої важко прогнозувати в деталях. Тому зафіксувати відповідний «вимогам сучасності» нормативний набір компетенцій, а тим більше однозначно виокремити ключові, сьогодні непросто й доводиться перебувати в постійному пошуку компетентної парадигми у вищій школі.

Мета статті полягає в розкритті проблеми оцінювання компетенцій студентів закладів вищої освіти як результатів освіти відповідно до вимог нового покоління державних освітніх стандартів і програм; осмисленні сутності, реалізації компетентного підходу в освіті як основного напрямку її модернізації та впровадження ідей при підготовці студентів закладів вищої освіти.

Методологія та методи дослідження. У процесі дослідження використано наукові положення особистісно зорієнто-

ваного, аксіологічного методологічних підходів, методи аналізу, порівняння, узагальнення, систематизація наукових ідей, представлених у вітчизняних та зарубіжних джерелах, нормативно-законодавчої бази, аналіз продуктів діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Науковці європейських країн пояснюють увагу до компетентнісного підходу тим, що саме набуття життєво важливих компетенцій може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Сьогодні труднощі навчання, що виникають, та оцінки його результатів пов'язані з розширенням впливу чинників динамізму й невизначеності в соціально-економічній сфері в усіх країнах, зокрема й в Україні. У середовищі роботодавців теж формується набір вимог до молодих фахівців, розуміння їхнього кваліфікаційного рівня, можливостей бакалаврів і магістрів. Сукупність необхідних на ринку праці компетенцій поки ще тільки структурується, моделюються набори загальних і професійних компетенцій за напрямками підготовки фахівців. Уперше в освіті ставиться питання про спадкоємність розвитку компетенцій за стадіями навчання, потрібен облік специфічних компетенцій для кожного напрямку професійної підготовки. Ці та багато інших питань ще тільки належить вирішувати вітчизняній системі освіти.

У Болонському процесі компетентнісний підхід означає, що:

- компетенції інтерпретуються як єдина (узгоджена) мова для опису академічних і професійних профілів і рівнів вищої освіти;
- мова компетенцій є найбільш адекватною для опису результатів освіти;

- орієнтація стандартів, навчальних планів (загальних освітніх програм) на результати освіти робить кваліфікації порівнянними і прозорими у всьому європейському освітньому просторі.

Як показала практика, суттєві відмінності в змісті освіти європейських країн ускладнюють інтеграційні процеси. Труднощі виконання вимог Болонського процесу до університетів Європи «створювати спільні програми загальноєвропейського змісту» зажадали його коригування. Експерти Європейської асоціації університетів і консультанти Департаменту освіти Єврокомісії для цього висунули проєкт освітнього процесу ЄВРОТЮНІНГ (TUNING), що спрощує і прискорює інтеграцію у сфері освіти. Суть проєкту полягає в тому, щоб локально або глобально не погоджувати зміст програм вищої професійної освіти, що, мабуть, і неможливо (через декларовану й реальну автономію закладів вищої освіти), і не бажано, оскільки при стандартизації втрачається «колір, смак і запах» кожного університету, що неминуче призведе до збіднення європейської культури (Ефремов, 2007).

Замість детального узгодження програм у проєкті TUNING пропонується зосередитися на визнанні кваліфікацій трьох циклів освіти: бакалавр, магістр, доктор, а також описати ці кваліфікації:

- обумовити обсяг знань, трудомісткість освоєння знань студентами;
- задати вимоги до знань випускника кожного циклу освітньої програми, що належить до виділеного профілю;
- описати компетенції або здатності до дій випускника кожного циклу освітніх програм цього профілю як результату навчання.

Також підкреслено, що розвиток компетенції є метою реалізації освітніх програм.

На відміну від традиційної оцінки якості підготовки фахівців, що базується на використуванних в освітніх стандартах термінах «знання», «уміння», «навички», компетентнісний підхід, заявлений у Державних освітніх стандартах третього покоління, при описі образу фахівця використовує поняття «компетентність» і «компетенції».

Однією з умов освоєння компетентнісно зорієнтованих загальних освітніх програм є перетворення базової ланки загальних компетенцій випускників загальноосвітньої школи (абітурієнтів) у більш широкий спектр компетенцій, зокрема й професійних.

Отже, компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти:

- здатність до навчання;
- самовизначення (самодетермінація);
- самоактуалізація;
- соціалізація й розвиток індивідуальності.

Компетентнісне навчання має зосереджуватися на тому, щоб допомогти вирішувати нові проблеми в незнайомих ситуаціях, у зв'язку з чим концепція компетентнісного навчання стає однією з провідних при розробці державних освітніх стандартів нового покоління, а проблема досягнення необхідної якості підготовленості школярів, студентів і фахівців тісно пов'язується з якістю всіх складників системи освіти: програм і стандартів, системи управління, педагогічних кадрів, освітніх установ, освітнього процесу, умов самонавчання й саморозвитку.

Уведення компетентнісного підходу у вітчизняну освіту, зумовленого загальноєвропейською тенденцією перебудови системи вищої освіти, передбачає глибокі системні перетворення, що зачіпають викладання, зміст, оцінювання (Луговий, 2009).

Результати освіти – це очікувані й вимірювані конкретні досягнення студентів і випускників, виражені мовою знань, умінь, навичок, здібностей, компетенцій, які описують, що повинен буде в змозі робити студент (випускник) по завершенні всієї або частини освітньої програми. Компетенції як результат освіти стають основою для формування людини, що виражається в її готовності ефективно організовувати внутрішні і зовнішні ресурси для досягнення поставленої мети (Андрущенко, 2010; Бабин, 2009). При цьому зазначимо, що всі компетенції соціальні за своїм змістом, оскільки виробляються, формуються і проявляються в соціумі та покликані допомагати людям (фахівцям) вирішувати нові проблеми в незнайомих ситуаціях.

Найважливішим елементом у системі професійних компетенцій, що формуються в закладах вищої освіти, є знання як першооснова університетської освіти. Компетентнісний підхід жодною мірою не скасовує і не применшує цінності та важливості одержуваних студентом знань – професійних і загальногуманітарних. У моделі компетентного випускника можна врахувати вимоги XXI ст. до самоактуалізації особистості, її життєвої компетентності (життєстійкості, життєздатності, життєтворчості), тому сьогодні компетентнісний підхід зорієнтовано на розкриття, розвиток і реалізацію життєзабезпечувальних умінь та навичок, потрібних для самореалізації особистості. Комплекс набутих студентами знань створює їхню когнітивну компетентність, яка поряд з наявними й отриманими ціннісними орієнтаціями та набутими навичками визначає рівень професіоналізму випускників.

Особливість компетенції як результат освіти полягає в тому, що порівняно з іншими результатами освіти вона є:

- інтегрованим результатом;
- дозволяє вирішувати цілий клас завдань (на відміну від елемента функційної грамотності);
- існує у формі діяльності, а не інформації про неї (на відміну від знання);
- здатна до перенесення (пов'язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації й перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими компетенціями й компетентностями через усвідомлення загальної основи діяльності;
- у процесі компетентнісного навчання нарощується компетенція, а сам спосіб дії включається в базу внутрішніх ресурсів (на відміну від уміння);
- проявляється усвідомлено (на відміну від навичок).

Останнім часом професійна сфера чітко позначає вимоги до фахівців і все частіше веде їх відбір за результатами сформованості тих чи тих компетентностей і компетенцій, що є ключами до світу професії й успіху.

Такий підхід до освітнього процесу за кордоном уже став нормою. Він орієнтує систему освіти на забезпечення якості підготовки, що відповідає потребам сучасного світового ринку праці, приводячи відповідно, з одного боку, до потреби особистості інтегрувати себе в діяльність суспільства, і з іншого, – потреби суспільства використовувати потенціал кожної особистості для забезпечення свого економічного, культурного й політичного саморозвитку. Для цього важливо зрозуміти, які компетентності й компетенції вимагає професійна сфера, створити модель випускника і фахівця, визначити, якими методами і на яких етапах навчання можуть бути сформовані ті чи ті компетенції, якими засобами й технологіями можна оцінити рівні їхньої сформованості. При цьому важливо, що компетентніс-

ний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності ефективно використовувати отримані знання.

У зв'язку з актуалізацією завдання забезпечення гарантії якості вищої освіти функція оцінювання загалом та навчальної діяльності студентів і компетенцій зокрема починає набувати нових смислів. Перш за все, змінюється розуміння ролі оцінювання в освітній діяльності. Сьогодні функція оцінювання не зводиться тільки до виявлення недоліків і, перш за все, розглядається як критичний аналіз освітнього процесу, що передбачає більш точне визначення напрямів його покращення. При цьому йдеться не стільки про зміну засобів оцінювання (хоча інструменти та процедури оцінювання теж можуть змінюватися), скільки про зміну цілей оцінювання та філософії оцінки. Оцінювання стає не фіксацією підсумків, а «точкою», за якою слідує новий виток розвитку (Кічук, 2010).

Отже, іншими словами, головне завдання процедури оцінювання – покращення якості роботи конкретної людини (студента, викладача) і через це досягнення більш широких цілей – покращення якості навчання, навчальних програм і умов освіти, досягнення нової якості роботи всього закладу вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На підставі зазначеного вище доходимо висновку, що оцінювання починає інтерпретуватися як конструктивний зворотний зв'язок і як технологія навчання. А проблема формування компетенцій – як їх поетапне формування, розвиток та оцінювання на різних стадіях навчання студентів.

Прийняття компетентнісного підходу з переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій учнів має призвести до формування нової контрольно-оцінної системи в закладах вищої освіти, створення фондів

оцінних засобів, служб оцінювання, розробки технологічних і незалежних процедур оцінювання.

Отже, результати освіти та формування компетенцій є ключовим моментом реформування системи вітчизняної освіти, а визнання компетенцій – закономірністю розвитку освітнього простору. Використання компетентнісного підходу вимагає оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до запланованого результату навчання, варіативності освітніх програм, форм і технологій навчання, висуває певні вимоги використання методів навчання та організації навчальної й виробничої діяльності учнів.

Перспективи подальших наукових досліджень полягатимуть у з'ясуванні тих життєвих і професійних компетентностей, які необхідні майбутнім фахівцям для належного здійснення професійної діяльності, а також у визначенні шляхів їх формування. У майбутньому – визначити технологію оцінки рівня сформованості ключових компетенцій майбутніх фахівців.

Література

Андрущенко В. П. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис*. 2010. № 4. С. 5 – 16.

Бабин І. І. Стратегія й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в контексті європейського простору вищої освіти. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 61 – 71.

Ефремов А. П. О конференции участников проекта «образовательный Евро-Тюнинг». *Tuning Educational Structures in Europe*. Москва: РУДН, 2007.

Кічук Н. В. Компетентнісний підхід у вищій технічній школі: проблеми застосування. *Педагогічна наука: історія,*

теорія, практика, тенденції розвитку. 2010. Вип. 2. URL: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_kichuk_nv/

Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С. 2004. 112 с.

Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 13 – 25.

Налаштування освітніх структур в Європі. Внесок університетів в Болонський процес. Координатори: Х. Гонсалес, Р. Вагенаар, І. ван дер Меер, П. Бенейтоне. 2014. URL : <http://www.rug.nl/let/tuningeu>.

References

Andrushchenko, V. P. (2010). Osnovni kharakterystyky yevropeiskoi vyshchoi osvity ta mozhlyvosti yikh realizatsii v systemi osvity Ukrainy [Main characteristics of European higher education and opportunities for their implementation in the education system of Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, 4, 5 – 16 [in Ukrainian].

Babyn, I. I. (2009). Stratehiia y suchasni tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v konteksti yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity [Strategy and current trends in the development of higher education in the context of the European higher education area]. *Pedahohika i psykholojiia – Pedagogy and psychology*, 2, 61 – 71 [in Ukrainian].

Efremov, A. P. (2007). O konferentsii uchastnikov proekta «obrazovatel'nii Evro Tyuning». *Tuning Educational Structures in Europe* [About the conference of participants of the project «educational Euro-Tuning». *Tuning Educational Structures in Europe*]. Moscow: RUDN [in Russian].

Kichuk, N. V. (2010). Kompetentnisnyi pidkhd u vyshchii tekhnichnii shkoli: problemy zastosuvannia [Competence approach in higher technical school: problems of application]. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku – Pedagogical science: history, theory, practice, development trends*, 2. Retrieved from http://intellectinvest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_kichuk_nv/ [in Ukrainian].

Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukrainski perspektyvy: biblioteka z osvithoi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: library for educational policy]. Kyiv : K.I.S [in Ukrainian].

Luhovyi, V. I. (2009). Yevropeiska kontsepsiia kompetentnisnogo pidkhodu u vyshchii shkoli ta problemy yii realizatsii v Ukraini [European concept of competence approach in higher education and problems of its implementation in Ukraine]. *Pedahohika i psykhohihiia – Pedagogy and psychology*, 2, 13 – 25 [in Ukrainian].

Nalashtuvannia osvitnikh struktur v Yevropi. Vnesok universytetiv v Bolonskyi protses [Setting up educational structures in Europe. The contribution of universities to the Bologna process]. (2014). Koordynatory: Kh. Honsales, R. Vahenaar, I. van der Meier, P. Beneitone. Retrieved from <http://www.rug.nl/let/tuningeu> [in Ukrainian].

Скібіна О. В. Сучасний підхід до результатів навчання студентів закладів вищої освіти

У статті встановлено, що, на відміну від традиційної оцінки якості підготовки фахівців, яка базується на використанні в освітніх стандартах термінів «знання»,

«уміння», «навички», компетентнісний підхід, заявлений у Державних освітніх стандартах третього покоління, при описі образу фахівця використовує поняття «компетентність» і «компетенції». Компетенції як результат освіти стають основою для формування людини, що виражається в її готовності ефективно організувати внутрішні і зовнішні ресурси для досягнення поставленої мети. Здійснено теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел щодо досліджуваної проблеми.

Розкрито сутність та особливості компетентнісного підходу в освіті як основного напрямку її модернізації та впровадження ідей при підготовці студентів закладів вищої освіти; як єдину мову для опису академічних і професійних профілів і рівнів вищої освіти. Виявлено проблеми оцінювання компетенцій студентів закладів вищої освіти як результатів освіти відповідно до вимог нового покоління державних освітніх стандартів і програм.

Визначено, що використання компетентнісного підходу вимагає оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до запланованого результату навчання, варіативності освітніх програм, форм і технологій навчання, висуває певні вимоги використання методів навчання та організації навчальної й виробничої діяльності учнів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, вища освіта, результати навчання.

Скибина Е. В. Современный подход к результатам обучения студентов учреждений высшего образования

В статье установлено, что, в отличие от традиционной оценки качества подготовки специалистов, базирующейся на используемых в образовательных стандартах терминах «знания», «умения»,

«навыки», компетентностный подход, заявленный в Государственных образовательных стандартах третьего поколения, при описании образа специалиста использует понятия «компетентность» и «компетенции». Компетенции как результат обучения становятся основой для формирования человека, выражающейся в его готовности эффективно организовывать внутренние и внешние ресурсы для достижения поставленной цели. Осуществлен теоретический анализ научно-педагогических источников по исследуемой проблеме.

Раскрыта сущность и особенности компетентностного подхода в образовании как основного направления ее модернизации и внедрения идей при подготовке студентов высших учебных заведений; как единый язык для описания академических и профессиональных профилей и уровней высшего образования.

Выявлены проблемы оценивания компетенций студентов вузов как результатов обучения в соответствии с требованиями нового поколения государственных образовательных стандартов и программ.

Определено, что использование компетентностного подхода требует обновления содержания учебных дисциплин согласно запланированным результатам обучения, вариативности образовательных программ, форм и технологий обучения, предъявляет определенные требования использования методов обучения и организации учебной и производственной деятельности учащихся.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, высшее образование, результаты обучения.

Skibina O.V. The Modern Approach to the Results of Education of Students of Higher Education Institutions

In the article, it has been discovered that, unlike the traditional assessment of the quality of training of specialists that is based on such terms used in educational standards as «knowledge», «skills», a competence approach claimed in the State educational standards of the third generation uses the terms «competence» and «expertise» when describing the image of a specialist. Competences, as a result of education, become the basis for the formation of a person, which is expressed in their willingness to effectively organize internal and external resources to achieve a goal. A theoretical analysis of scientific and pedagogical sources concerning the problem under study has been carried out.

The essence and peculiarity of the competence approach in education as the main direction of its modernization and implementation of ideas in the preparation of students of higher education and as the only language to describe the academic and professional profiles and levels of higher education has been revealed. The problems of evaluating the competences of students of higher education institutions as the results of education in accordance with the requirements of the new generation of state educational standards and programs have been specified.

It has been determined that the use of a competence approach requires updating the content of the disciplines in accordance with the planned learning result, the variability of educational programs, forms and technologies of training, and poses certain requirements for the use of teaching methods and organization of educational and production activities of students.

Key words: a competence approach, expertise, competence, higher education, learning results.